

УДК 78.072:791.636:791.221.8:82-312.9
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-3-2>

Анастасія-Олена ПОЖАРСЬКА,
 orcid.org/0000-0002-9879-4771

аспірантка
 Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка
 (Київ, Україна) a.pozharska.asp@kubg.edu.ua

ТИПИ І ПРИНЦИПИ МУЗИЧНОЇ ДРАМАТУРГІЇ ФІЛЬМІВ У ЖАНРІ ФЕНТЕЗИ (НА ПРИКЛАДІ КІНОФІЛЬМІВ «ВОЛОДАР ПЕРСНІВ: ХРАНИТЕЛІ ПЕРСНЯ» І «ХРОНІКИ НАРНІЇ: ЛЕВ, ЧАКЛУНКА ТА ШАФА»)

Стаття присвячена виявленню типів і принципів музичної драматургії, характерної для кіномузики фільмів у жанрі фентезі, на прикладі двох фільмів: «Володар перснів: Хранителі персня» і «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа». Музика фільму «Володар перснів: Хранителі персня» є порівняно добре дослідженою, хоч музичній драматургії фільму не приділено досить уваги. Музику фільму «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа» досліджено дуже мало, мало досліджена і музична драматургія цього фільму. Обидва фільми є яскравими представниками фільмів фентезі початку 2000-х, їхня музика може бути класичним прикладом музики для фільму фентезі. Метою статті є дослідження питання, чи можна виявити спільні типи і принципи музичної драматургії, використані у музиці фільмів «Володар перснів: Хранителі персня» і «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа». Для дослідження був використаний порівняльний метод, принципи музичної драматургії фільмів «Володар перснів: Хранителі персня» і «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа» взяті з уже наявних досліджень авторки на цю тему. Внаслідок дослідження, викладеного у цій статті, було виявлено, що тип музичної драматургії не має жанрової прив'язки. Залежно від художніх задач авторів і композиторів кінофільму музична драматургія може складатись з різної кількості елементів, мати в основі протиставлення чи конфлікт музичних тем, спиратись на епос чи драму у своїй структурі, відображати сюжет або тримати власну лінію, нагадувати симфонію чи сюїту за побудовою та мати різноманітну стилістику. Серед спільних принципів музичної драматургії можна виділити опору на музичні теми як основу звучання, їх контрастне співставлення та розвиток, мажоро-мінорне розмежування музичного відображення персонажів, єдність музичного шару та лейттематизм. Проте відмінними є стилістичні традиції кіномузики, шляхи розвитку та взаємодія музично-тематичного матеріалу між собою.

Ключові слова: кіномузика, музична драматургія, музична драматургія у кіно, кіномузика фільмів жанру фентезі, Володар перснів: Хранителі персня, Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа.

Anastasiia-Olena POZHARSKA,
 orcid.org/0000-0002-9879-4771

PhD student
 Institute of Arts of Borys Grinchenko Kyiv University
 (Kyiv, Ukraine) a.pozharska.asp@kubg.edu.ua

THE TYPES AND PRINCIPLES OF MUSICAL DRAMATURGY IN FANTASY FILMS (THE LORD OF THE RINGS' AND THE CHRONICLES OF NARNIA'S CASE STUDY)

The article is devoted to reveal the types and principles of musical dramaturgy, that are distinctive to the film music of fantasy cinema, on the example of two films: "The Lord of the Rings: The Fellowship of the Ring" and "The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe". The music of The Lord of the Rings: The Fellowship of the Ring is relatively well researched, although not much attention has been paid to the film's musical dramaturgy. The music of The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe has been studied very little, and the musical dramaturgy of this film has been little studied too. Both films are bright representatives of the fantasy films in the early 2000s, its music can be a classic example of music for a fantasy film. The aim of the article is to investigate whether the common types and principles of musical dramaturgy can be found in the music of The Lord of the Rings: The Fellowship of the Ring and The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe. The comparative method was used for the research, the principles of musical dramaturgy of The Lord of the Rings: The Fellowship of the Ring and The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe are taken from the author's existing research on this topic. The study presented in this article found that the type of musical drama is not genre-related. Depending on the artistic tasks of the film's authors and composers, musical dramaturgy may consist of the different elements, be based on opposition or conflict of the musical themes, rely on epic or drama in its structure, reflect the plot or keep its own line, resemble a symphony or suite by structure and be various styles. Among the common principles of musical dramaturgy

are the reliance on musical themes as the basis of sound, their contrasting juxtaposition and development, major-minor delimitation of musical representation of characters, the unity of the musical layer and leitmotivism. However, the stylistic traditions of film music, ways of development and interaction of musical-thematic material with each other are different.

Key words: *cinema music, musical dramaturgy, musical dramaturgy in cinema, film music of fantasy films, The Lord of the Rings: The Fellowship of the Ring, The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe.*

Постановка проблеми. Музика кінофільмів у жанрі фентезі звертає на себе увагу чарівною мелодичністю та загадковістю. Тому вона викликала інтерес у дослідників (Elferen, 2013; Eschenfelder, 2019), як науковців, так і аматорів. Переважно увагу вчених привертає музика циклу фільмів «Володар перснів» (Дерда, 2017; Рычков, 2013; Щербакова, 2017; Adams, 2010; Bernanke, 2008; Campkin, 2020; Marchwica, 2018; Rone, 2018, 2020; Shehan, 2017; White, 2018), художні якості якого були високо оцінені критиками і глядачами та який став взірцем для багатьох наступних фільмів такого жанру. Менше уваги приділено дослідженню музики циклу фільмів про Гаррі Поттера (Halfyard, 2012; Webster, 2009, 2012; White, 2018), і майже немає досліджень музики циклу фільмів «Хроніки Нарнії» (Harry Gregson-Williams: A 21st Century Man, Jon Burlingame, 2006; Narnia First Listen, Mike Brennan, 2005; The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe – Harry Gregson-Williams, Jonathan Broxton, 2005). Зазвичай науковців цікавлять стилістичні особливості кіномузики фільмів у жанрі фентезі, проте мало досліджень на тему музичної драматургії.

Для розуміння принципів музичної драматургії у фільмах фентезі слід мати для порівняння не менше двох фільмів. Тому для цього дослідження будуть використані такі фільми у жанрі фентезі: «Володар перснів: Хранителі персня» і «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа».

Аналіз досліджень. Музика «Володаря перснів» не обділена увагою дослідників (Дерда, 2017; Рычков, 2013; Щербакова, 2017; Adams, 2010; Bernanke, 2008; Campkin, 2020; Marchwica, 2018; Rone, 2018, 2020; Shehan, 2017; White, 2018), хоча музичною драматургією науковці цікавляться мало. Щодо «Хронік Нарнії», то за музикою цього фільму майже немає наукових досліджень, є лише науково-популярні (Harry Gregson-Williams: A 21st Century Man, Jon Burlingame, 2006; Narnia First Listen, Mike Brennan, 2005; The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe – Harry Gregson-Williams, Jonathan Broxton, 2005).

Музична драматургія як «Володаря перснів», так і «Хронік Нарнії» окреслена у попередніх статтях авторки (Пожарська, 2020, 2022), які і будуть взяті за основу дослідження та переосмислені. У вищезгаданих статтях аналіз музичної дра-

матургії спирається на роботи О. Бут (Бут, 2010), Т. Шак (Шак, 2010), Т. Чернової (Чернова, 1984), О. Чернишова (Чернышов, 2007), В. Бобровського (Бобровский, 1978), Л. Казанцевої (Казанцева, 2009), І. Соллертинського (Соллертинский, 1963). Співставлення принципів музичної драматургії обох фільмів відбулося за допомогою методу порівняння.

Мета статті. Мета статті полягає у виявленні спільних та відмінних типів і принципів музичної драматургії фільмів у жанрі фентезі на прикладі кіномузики фільмів «Володар перснів: Хранителі персня» і «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа».

Виклад основного матеріалу. Для дослідження музичної драматургії кіномузики слід визначити її тип. В. Бобровський у своїх працях виділяє одно-, двох-, трьох- та багатоелементну драматургію з кількісними характеристиками, а за якісними – контрастну, безконтрастну та конфліктну.

За працями Т. Чернової можна вирізнити епічну, ліричну і драматичну музичну драматургію.

У роботах Т. Шак виділені сюжетна, медитативна і монтажна драматургії. Також за стилістичними ознаками авторка виділяє класичну, романтичну та інші види драматургії, а за жанровими ознаками вирізняє симфонічну, сонатну, поемну та інші.

У попередніх роботах музичну драматургію «Володаря перснів» мною було визначено як багатоелементну епіко-драматичну контрастно-конфліктну сюжетно-монтажну романтичну симфонічну. Музична ж драматургія «Хронік Нарнії» була визначена як трьохелементна репризна конфліктна драматична сюжетно-монтажна симфонічна неоромантично-популярна. Проте такі характеристики є справедливими лише у разі окремого оцінювання обох творів, у порівняльній характеристиці їхні ознаки можуть мати інші відтінки.

Щодо визначення кількості елементів у драматургійній структурі музики, то можна відзначити значну кількість смислових частин у музичному наповненні фільму «Володар перснів: Хранителі персня». Вони значно відрізняються, і практично не вступають у взаємодію один з одним. У музичній структурі фільму «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа» кількість музичних тем значно менша, і у кульмінаційній сцені битви вони вступають у конфліктну взаємодію. Певним чином музична структура фільму «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та

шафа» нагадує сонатне алегро: експозиція з проведнням основних тем, розробка з їх розвитком і зіставленням і скорочена реприза. Тому визначення музичної драматургії фільму «Володар перснів: Хранителі персня» як багатоелементної, а фільму «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа» як трьохелементної репризної є справедливим.

За якісними характеристиками музична драматургія «Володаря перснів» є мало конфліктною, а більш контрастною, тоді як у «Хроніках Нарнії» вона є конфліктною.

Щодо визначення Т. Чернової, то у «Володарі перснів» музична драматургія є більш епічною, а у «Хроніках Нарнії» – драматичною.

Спираючись на визначення Т. Шак, можна сказати, що в обох фільмах музична драматургія є сюжетною із невеликими вкрапленнями монтажної (це стосується сцен битв).

За стилістичними ознаками «Володар перснів» є не романтичним, а неоромантичним твором. Щодо «Хронік Нарнії», то можна сказати, що стиль змішаний: є і неоромантичні, і фольклорні, і постмодерні популярні тенденції.

За жанровими ознаками музичну драматургію «Володаря перснів» часто називають симфонічною, проте це не так. Звісно, для музики цього твору характерні багаточастинність і наявність значної кількості музичних тем, однак ці теми майже не взаємодіють між собою, хіба що на контрастному принципі, вони радше послідовно змінюють одна одну. За цими ознаками «Володар перснів» радше нагадує програмну сюїту. Особливо така сюїтність помітна у разі порівняння з організацією музичного матеріалу у «Хроніках Нарнії», де між темами існує тісна взаємодія, взаємодоповнення і взаєморозвиток. Таким чином, саме музична драматургія «Хронік Нарнії» є симфонічною, а у «Володарі перснів» музична драматургія – сюїтна.

Щодо принципів музичної драматургії, то у фільмі «Володар перснів: Хранителі персня» можна виділити такі основні принципи: інтонаційно-синтаксичний рівень сприйняття, контрастність та конфліктність музичного тематизму, спрямування музичного конфлікту від мажору до мінору, розвиток музичних тем, цілісність музичного шару, лейттематизм.

Принципи музичної драматургії у фільмі «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа» є такими: відсутність чіткої сюжетної прив'язки музичних тем, налаштування музичного тематизму на емоційний фон, спорідненість музичної мови головних героїв, хронологічна вільність музичної стилістики, конфліктність як основа відношення музичних тем.

Порівнюючи вищезгадані принципи, можна спробувати застосувати принципи музичної драматургії одного твору щодо іншого.

Інтонаційно-синтаксичний рівень сприйняття означає найбільшу впізнаваність і розуміння музики на рівні смислових фрагментів – тем. Сприйняття кіномузики на найвищому – композиційному – рівні є складним через сюжетну прив'язку музичних фрагментів. Фонічний рівень сприйняття (на рівні окремих звуків) є занадто дрібним у разі наявності зрозумілих для сприйняття глядача більших смислових фрагментів – тем. Таким чином, за наявності тематичної організації музичного матеріалу кіномузика будь-якого фільму буде сприйматись саме на інтонаційно-синтаксичному рівні. Таке твердження є справедливим як для фільму «Володар перснів: Хранителі персня», так і для фільму «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа».

Контрастність та конфліктність музичного тематизму означає контрастність музичних тем між собою та наявність між ними активної взаємодії у вигляді конфлікту в процесі розгортання кіномузики в часі. Як було зазначено вище, контрастність та конфліктність музичного тематичного матеріалу є повністю характерними для фільму «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа», проте для кіномузики фільму «Володар перснів: Хранителі персня» значно більшою мірою характерна лише контрастність. Кількість конфліктних музичних ситуацій збільшиться у подальших фільмах циклу («Володар перснів: Дві вежі» та «Володар перснів: Повернення короля»), хоч і не дорівнюватиме кількості музичних конфліктних ситуацій у фільмі «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа».

Спрямування музичного конфлікту від мажору до мінору яскраво виражене у всіх фільмах циклу «Володаря перснів»: теми позитивних персонажів є переважно мажорними, теми негативних – мінорними. У сценах перемоги добрих сил над лихими звучання змінюється від переважання мінору (коли перевага за лихими силами) до мажору у фіналі (коли перемагають хороші). Однак така особливість є лише частково характерною для першого фільму «Хронік Нарнії»: теми лихих персонажів часто також бувають мажорними (наприклад, одна з тем Білої чаклунки). Хоча у сцені фінальної битви розподіл мажору і мінору повністю відповідає такій особливості: дії позитивних персонажів супроводжуються музикою в мажорі, а дії негативних – мінорною музикою.

Розвиток музичних тем є характерним як для «Володаря перснів», так і для «Хронік Нарнії».

Проте значно яскравіше він простежується саме у «Хроніках Нарнії», де значна кількість музичного матеріалу є варіацією або синтетичною єдністю обмеженого кола ключових тем.

Цілісність музичного шару є спільною ознакою для кіномузики обох фільмів. Музичний матеріал утворює композиційну єдність, яка має структуру і розвиток.

Лейттематизм проявляє себе в обох фільмах. Проте набагато чіткіше його можна спостерігати у фільмі «Володар перснів: Хранителі персня», де персонажі або групи персонажів мають власні лейтмотиви. У фільмі ж «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа» музичні теми не завжди є прив'язаними до конкретних персонажів.

Орієнтація музичного тематизму на емоційний фон є характерною для «Хронік Нарнії»: музичні теми зображають почуття суму, радості, захоплення. Однак це є мало характерним для «Володаря перснів», де музичний тематизм несе смислове, а не емоційне навантаження (наприклад, якщо Фродо сумує за домом, то звучить тема його рідного краю – Ширу, а якщо сумує за друзями з Братства персня, то звучить тема Братства персня).

Спорідненість музичної мови головних героїв є характерною для музики фільму «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа», де теми головних позитивних героїв – дітей Певенсі та Аслана – фактично є варіаціями одного і того ж музичного матеріалу. Проте така особливість не є характерною для «Володаря перснів», де музичні теми мають чітку територіальну або расову прив'язку (теми хоббітів та тема Братства персня не є спорідненими, хоч ці герої діють на одному боці).

Хронологічна вільність музичної стилістики означає наявність нехарактерних для часової локації фільму особливостей музичної стилістики (наприклад, закадрова тема фавна містера Тумнуса виконується електроскрипкою, хоча чарівна країна Нарнія є псевдосередньовічною за рівнем розвитку технологій, і в ній не може бути як електроенергії, так і електроінструментів). Така вільність стилю часто спостерігається у фільмі «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа», проте не характерна для витриманої в одному стилі музики «Володаря перснів».

Висновки. Отже, музична драматургія фільмів у жанрі фентезі може бути багатоелементною чи трьохелементною репрізною, контрастною або конфліктною, епічною або драматичною, сюжетно-монтажною, неоромантичною або змішаного стилю, симфонічною або сюїтною. Тобто тип музичної драматургії більше залежить від художніх задач авторів фільму, а відповідно, і композиторів кіномузики, аніж від жанрової належності твору. Щодо принципів музичної драматургії, то спільними для обох фільмів є інтонаційно-синтаксичний рівень сприйняття кіномузики, контрастність музичного матеріалу, схильність до використання мажорного ладу для зображення дій позитивних персонажів та мінорного – для зображення дій негативних. Також спільним є розвиток музичних тем, цілісність музичного шару та лейттематизм. Проте вибір музичної стилістики, орієнтири для створення лейттем, взаємозв'язки та взаємовідношення між музичними темами, рівень їх зміни протягом фільму, наявність та кількість конфліктних музичних ситуацій є індивідуальними характеристиками кожного фільму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобровский В. Функциональные основы музыкальной формы. Москва : «Музыка», 1978. 332 с.
2. Бут О. Драматургічні функції та концепції кіномузики. *Кіно-Театр*, 2010. № 02(88). С. 24–26.
3. Дерда Н. Стилевые открытия Говарда Шора в кинотрилогии «Властелин колец». *Музыка на початку третього тисячоліття*, 2017. № 3. С. 1–11 URL: http://musikology.com.ua/upload-files/vip_3/Derda_3.pdf (дата звернення: 28.01.2022).
4. Казанцева Л. П. Основы теории музыкального содержания : учебное пособие для музыкальных вузов. Изд. 2-е. Астрахань : ГП АО ИПК «Волга», 2009. 368 с.
5. Пожарська А.-О. Ю. Основні драматургічні принципи функціонування музики у фільмі Хроніки Нарнії: Лев чаклунка та шафа. 2022. URL: https://www.academia.edu/69661302/THE_CHRONICLES_OF_NARNIA_MUSICAL_DRAMATURGY_MAIN_PRINCIPLES (дата звернення: 28.01.2022).
6. Пожарська А.-О. Ю. Принципи музичної драматургії у фільмі «Володар перснів». *KELM*, 2020. № 3 (31). Т. 2. С. 54–59. DOI: 10.51647/kelm.2020.3.2.10.
7. Рычков К. Н. Музыка в современном коммерческом кинематографе США: проблемы истории и теории : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.02. Московская государственная консерватория им. П. И. Чайковского. Москва, 2013. 375 с.
8. Соллертинский И. И. Исторические типы симфонической драматургии. Музгиз, 1963. 30 с.
9. Чернова Т. Ю. Драматургия в инструментальной музыке. Москва : «Музыка», 1984. 144 с.
10. Чернышов А. Секреты музыкальной драматургии фильма. *Звукорежиссёр*. 2007. № 6(87). С. 38–42.
11. Шак Т. Ф. Музыка в структуре медиатекста (на материале художественного и анимационного кино) : дис. ... доктора мистецтвознавства : 17.00.02. Краснодарский государственный университет культуры и искусств. Краснодар, 2010. 464 с.

12. Щербачова В. Е. Звучащее Средиземье: Темы Эльфов в музыке Г. Шора (экранизация трилогии Дж. Р. Р. Толкина). *Практики и интерпретации*, 2017. № 2 (4). С. 117–131. DOI: 10.23683/2415-8852-2017-4-117-131.
13. Adams D. The Music of The Lord of the Rings Films: a Comprehensive Account of Howard Shore's Score. Van Nuys, CA, US : Carpentier, 2010. 401 p.
14. Bernanke J. Howard Shore's ring cycle: the film score and operatic strategy. *Studying the event film: The Lord of the rings* / Edited by H. E. Margolis. Manchester, UK : Manchester University Press, 2008. P. 176–184
15. Campkin H. The Exposition of Themes in The Fellowship of the Ring: How Howard Shore Uses Leitmotif to Establish a Narrative. 2020. URL: https://www.academia.edu/39731168/The_Exposition_of_Themes_in_The_Fellowship_of_the_Ring_-_How_Howard_Shore_Uses_Leitmotif_to_Establish_a_Narrative (дата звернення: 28.01.2022).
16. Elferen I. Fantasy Music: Epic Soundtracks, Magical Instruments, Musical Metaphysics. *Journal for the Fantastic in the Art*, 2013. No. 24(2). P. 4–24.
17. Eschenfelder M. J. Musical Narratives: Thematic Combination and Alignment in Fantasy and Superhero Films: Master's Thesis. University of Oregon. Eugene, OR, US, 2019. 148 p.
18. Halfyard J. K. Introduction: Finding Fantasy. *Fantasy, Cinema, Sound and Music* / Edited by J. K. Halfyard. London, UK : Equinox, 2012. P. 1–15.
19. Marchwica W. M. Musical scenery: Utopia vs. Arcadia in The lord of the Rings (dir. Peter Jackson). *Musica Iagellonica*, 2018. No. 9. P. 127–142.
20. Rone V. Howard Shore's Music in J. R. R. Tolkien's Primary and Secondary Worlds. 2020. URL https://www.academia.edu/34569064/Howard_Shore_s_Music_in_J.R.R._Tolkien_s_Primary_and_Secondary_Worlds. (дата звернення 28.01.2022).
21. Rone V. Scoring the Familiar and Unfamiliar in The Lord of the Rings Film. *Journal of Music and the moving image*, 2018. No. 11(2). P. 37–66.
22. Shehan E. Middle-Earth Soundscapes: An exploration of the sonic adaptation of Peter Jackson's 'The Lord of the Rings' through the lens of Dialogue, Music, Sound, and Silence: Master's Thesis. Carleton University. Ottawa, Ontario, CA, 2017. 125 p.
23. Webster J. L. The Music of Harry Potter: Continuity and Change in the First Five Films : Doctor of Philosophy's Dissertation. University of Oregon. Eugene, OR, US, 2009. 800 p.
24. Webster J. L. Creating Magic with Music: The Changing Dramatic Relationship between Music and Magic in Harry Potter Films. *Fantasy, Cinema, Sound and Music* / Edited by J. K. Halfyard. London, UK : Equinox, 2012. P. 193–217.
25. White D. The Music of Fantasy Film: On the Creation, Evolution and Inhabitation of Musical Worlds : Doctor of Philosophy's Thesis. University of Manchester. Manchester, UK, 2018. 274 p.
26. Harry Gregson-Williams: A 21st Century Man. Posted in MusicWorld on October 5, 2006 by Jon Burlingame. URL: <https://www.bmi.com/news/entry/335000> (дата звернення: 28.01.2022).
27. Narnia First Listen. By Mike Brennan. November 14, 2005. URL: <https://www.soundtrack.net/content/article/?id=169> (дата звернення: 28.01.2022).
28. The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe – Harry Gregson-Williams. *Original Review by Jonathan Broxton*. December 9, 2005. URL: <https://moviemusicuk.us/2005/12/09/the-chronicles-of-narnia-the-lion-the-witch-and-the-wardrobe-harry-gregson-williams/> (дата звернення: 28.01.2022).

REFERENCES

1. Bobrovskij V. Funktsionalnye osnovy muzykalnoi formy [The musical forms functional foundations]. Moscow, RU: "Muzyka". 1978. 332 p. [in Russian].
2. But O. Dramaturhichni funktsii ta kontseptsii kinomuzyky [The dramatic functions and concepts of the cinema music]. *Kino-Teatr*, 2010. 02(88), 24–26 [in Ukrainian].
3. Derda N. Stilevye otkrytiya Govarda Shora v kinotrilogii "Vlastelin kolets" [The Howard Shore's style findings in the Lord of the Rings' cinema trilogy]. *Muzyka na pochatku tretoho tysiacholittia*, 2017. 3. 1–11. Retrieved from: http://musikology.com.ua/upload-files/vip_3/Derda_3.pdf. (data zvernennia: 28.01.2022) [in Russian].
4. Kazanceva L. P. Osnovy teorii muzykal'nogo sodержaniya [The main theories of musical content]. 2nd edition. Astrakhan, RU: "Volga". 2009. 368 p. [in Russian].
5. Pozharska A.-O. The Chronicles of Narnia' musical dramaturgy: main principles. 2022. Retrieved from: https://www.academia.edu/69661302/THE_CHRONICLES_OF_NARNIA_MUSICAL_DRAMATURGY_MAIN_PRINCIPLES. (data zvernennia: 28.02.2022) [in Ukrainian].
6. Pozharska A.-O. Pryntsyepy muzychnoi dramaturhii u filmi "Volodar persniv" [The Lord of the Rings' musical dramaturgy: main principles]. *KELM*, 2020. 3(31), Vol. 2, 54–59. DOI: 10.51647/kelm.2020.3.2.10 [in Ukrainian].
7. Rychkov K. N. Muzyka v sovremennom kommercheskom kinematografe SShA: problemy istorii i teorii [The modern commercial cinema music: the problems of the history and theory]. Candidate's Thesis. Moscow State Tchaikovsky Conservatory. Moscow, RU. 2013. 375 p. [in Russian].
8. Sollertinskij I. I. Istoricheskie tipy simfonicheskoy dramaturgii [The symphonic dramaturgy historical types]. *Muzgiz*. 1963. 30 p. [in Russian].
9. Chernova T. Ju. Dramaturgija v instrumental'noj muzyke [The dramaturgy in the instrumental music]. Moscow, RU: "Muzyka". 1984. 144 p. [in Russian].
10. Chernyshov A. Sekrety muzykal'noj dramaturgii fil'ma [The cinema music dramaturgy secrets]. *Zvukorezhissjor*, 2007. 6(87), 38–42 [in Russian].

11. Shak T. F. Muzyka v strukture mediateksta (na materiale khudozhestvennogo i animacionnogo kino) [The music in the mediatext structure (the feature and animated films case study)]. Doctoral Thesis. Krasnodar State University of Culture. Krasnodar: RU. 2010. 464 p. [in Russian].
12. Shcherbakova V. Ye. Zvuchashchee Sredizeme: Temy Elfov v muzyke H. Shora (ekranizatsiya trilogii Dzh. R. R. Tolkiena) [The Middle-Earth sounding: the Elves' themes in the H. Shore's music (The J. R. R. Tolkien's trilogy adaptation)]. *Praktiki i interpretatsii*, 2017. No. 2 (4). P. 117–131. DOI: 10.23683/2415-8852-2017-4-117-131 [in Russian].
13. Adams D. The Music of The Lord of the Rings Films: a Comprehensive Account of Howard Shore's Score. Van Nuys, CA, US: Carpentier. 2010. 401 p. [in English].
14. Bernanke J. Howard Shore's ring cycle: the film score and operatic strategy. *Studying the event film: The Lord of the Rings* / Edited by H. E. Margolis. Manchester, UK: Manchester University Press. 2008. P. 176–184 [in English].
15. Campkin H. The Exposition of Themes in The Fellowship of the Ring: How Howard Shore Uses Leitmotif to Establish a Narrative. 2020. Retrieved from: https://www.academia.edu/39731168/The_Exposition_of_Themes_in_The_Fellowship_of_the_Ring_-_How_Howard_Shore_Uses_Leitmotif_to_Establish_a_Narrative (data zvernennia 28.02.2022) [in English].
16. Elferen I. Fantasy Music: Epic Soundtracks, Magical Instruments, Musical Metaphysics. *Journal for the Fantastic in the Art*, 2013. 24(2), 4–24 [in English].
17. Eschenfelder M. J. Musical Narratives: Thematic Combination and Alignment in Fantasy and Superhero Films: Master's Thesis / University of Oregon. Eugene, OR, US. 2019. 148 p. [in English].
18. Halfyard J. K. Introduction: Finding Fantasy. *Fantasy, Cinema, Sound and Music* / Edited by J. K. Halfyard. London, UK: Equinox. 2012. P. 1–15 [in English].
19. Marchwica W. M. Musical scenery: Utopia vs. Arcadia in The lord of the Rings (dir. Peter Jackson). *Musica Imaginaria*, 2018. 9, 127–142 [in English].
20. Rone V. Howard Shore's Music in J.R.R. Tolkien's Primary and Secondary Worlds. 2020. Retrieved from: https://www.academia.edu/34569064/Howard_Shore_s_Music_in_J.R.R._Tolkien_s_Primary_and_Secondary_Worlds (data zvernennia: 28.02.2022) [in English].
21. Rone V. Scoring the Familiar and Unfamiliar in The Lord of the Rings Film. *Journal of Music and the moving image*, 2018. 11(2), 37–66 [in English].
22. Shehan E. Middle-Earth Soundscapes: An exploration of the sonic adaptation of Peter Jackson's 'The Lord of the Rings' through the lens of Dialogue, Music, Sound, and Silence: Master's Thesis / Carleton University. Ottawa, Ontario, CA. 2017. 125 p. [in English].
23. Webster J. L. The Music of Harry Potter: Continuity and Change in the First Five Films: Doctor of Philosophy's Dissertation. University of Oregon. Eugene, OR, US, 2009. 800 p. [in English].
24. Webster J. L. Creating Magic with Music: The Changing Dramatic Relationship between Music and Magic in Harry Potter Films. *Fantasy, Cinema, Sound and Music* / Edited by J. K. Halfyard. London, UK : Equinox, 2012. P. 193–217 [in English].
25. White D. The Music of Fantasy Film: On the Creation, Evolution and Inhabitation of Musical Worlds: Doctor of Philosophy's Thesis / University of Manchester. Manchester, UK. 2018. 274 p. [in English].
26. Harry Gregson-Williams: A 21st Century Man. Posted in MusicWorld on October 5, 2006 by Jon Burlingame. Retrieved from: <https://www.bmi.com/news/entry/335000> (data zvernennia: 24.12.2021).
27. Narnia First Listen. By Mike Brennan. November 14, 2005. Retrieved from: <https://www.soundtrack.net/content/article/?id=169> (data zvernennia: 24.12.2021).
28. The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe – Harry Gregson-Williams. *Original Review by Jonathan Broxton*. December 9, 2005. Retrieved from: <https://moviemusicuk.us/2005/12/09/the-chronicles-of-narnia-the-lion-the-witch-and-the-wardrobe-harry-gregson-williams/> (data zvernennia: 24.12.2021).